

Andrzej Grzebieniak

RODZAJE REASEKURACJI STOSOWANE PRZEZ ZAKŁADY UBEZPIECZEŃ W PRZYPADKU GWARANCJI UBEZPIECZENIOWYCH

[**słowa kluczowe:** gwarancje ubezpieczeniowe, reasekuracja proporcjonalna i nieproporcjonalna, reasekuracja obligatoryjna kwotowa i ekscedentowa]

Streszczenie

Artykuł przedstawia wyniki badań własnych autora na temat stosowanych przez zakłady ubezpieczeń rodzajów reasekuracji w grupie 15, działu drugiego ubezpieczeń w latach 2004–2008 na rynku polskim. Z przeprowadzonych badań wynika, że dominującym rodzajem reasekuracji stosowanym przez zakłady ubezpieczeń była reasekuracja obligatoryjna proporcjonalna, w tym głównie kwotowa i ekscedentowa. Nie była stosowana reasekuracja nieproporcjonalna. W bardzo ograniczonym zakresie występowała reasekuracja fakultatywna proporcjonalna, co jest wynikiem stosowania jej zwykle tylko jako uzupełnienie reasekuracji obligatoryjnej proporcjonalnej w przypadku, gdy ryzyka przyjmowane przez bezpośredniego ubezpieczyciela przewyższają limity ustanowione w umowie obligatoryjnej.

Wprowadzenie

Reasekuracja to praktyka, w wyniku której jedna strona, zwana reasekuratorem, w zamian za zapłaconą mu składkę zgadza się zapłacić ewentualne odszkodowanie drugiej stronie, zwanej reasekurowanym, za część lub całą odpowiedzialność pokrytą przez reasekurowanego polisą lub polisami ubezpieczeniowymi, które zostały zawarte przez reasekurowanego¹. Na podstawie umowy reasekura-

¹ Le Rocher Re Ltd., Belgian Branch (1994); *Reinsurance Course*. Warsaw – September.

cji następuje podział ryzyka między cedenta (reasekurowanego) a reasekuratora. Rozwojowi reasekuracji należy zawdzięczać włączenie do zakresu odpowiedzialności zakładów ubezpieczeń ryzyk wyjątkowo niebezpiecznych, uważanych dotychczas za nie nadające się do ubezpieczenia, np. klęski o charakterze katastroficznym, klęski o bardzo szerokim zasięgu terytorialnym². Nie dotyczy to tylko pojedynczych dużych szkód, lecz przede wszystkim zwiększonej częstotliwości drobnych szkód, związanej na przykład z pogarszaniem się sytuacji danej branży i w związku z tym upadłością przedsiębiorstw tam działających. Ta funkcja ochronna reasekuracji ma szczególne znaczenie w ubezpieczeniach finansowych, gdzie ryzyko skumulowanych wypłat może wystąpić ze szczególnym nasileniem. Reasekuracja zapewnia też większe bezpieczeństwo nie tylko zakładowi ubezpieczeń, ale również ubezpieczonemu klientowi, gdyż zwiększa pewność otrzymania odszkodowania. Dlatego często menedżerowie przedsiębiorstw negocjując warunki ubezpieczeń finansowych są zainteresowani programem reasekuracyjnym ubezpieczyciela.

W ramach ubezpieczeń finansowych wyróżnia się także gwarancje ubezpieczeniowe, choć sens ekonomiczny ubezpieczenia i gwarancji oraz ich konstrukcja prawna wykazują dość istotne różnice. Ubezpieczenie dotyczy niebezpieczeństw, które wynikają z procesów gospodarczych, natomiast gwarancja dotyczy tylko niebezpieczeństw niewykonania zobowiązań umownych. Przy ubezpieczeniu ubezpieczający jest zobowiązany do zapłaty składki, a ubezpieczyciel jest zobowiązany do wypłaty odszkodowania. Przy gwarancji zleceniodawca gwarancji (dłużnik) jest zobowiązany do zapłaty prowizji, a ubezpieczyciel jest zobowiązany do zapłaty sumy gwarancyjnej wierzycielowi, jednakże brak zapłaty prowizji nie zwalnia ubezpieczyciela (gwaranta) z obowiązku zapłaty sumy gwarancyjnej. Pomimo jednak istnienia zasadniczych różnic między ubezpieczeniem a gwarancją, to sposób reasekuracji dla ubezpieczycieli oferujących te produkty ubezpieczeniowe jest bardzo istotny i prawie zawsze taki sam. Wynika to głównie z faktu wysokich kwot, na jakie angażuje się zakład ubezpieczeń z tytułu gwarancji lub ubezpieczenia w stosunku do posiadanych kapitałów.

Artykuł przedstawia wyniki badań własnych autora w związku z realizowanym projektem naukowym pt. „Zarządzanie reasekuracją w zakładach ubezpieczeń w warunkach transformacji społeczno-gospodarczej na przykładzie Polski w latach 2004–2008”.

² Montalbetti E. (1970); *Reasekuracja*, PWE Warszawa, s. 7.

Gwarancja ubezpieczeniowa

Gwarancja to odpowiedzialność osoby trzeciej za zobowiązanie dłużnika wobec wierzyciela, lub poręczenie, zapewnienie, rękojmia, zabezpieczenie, lub też odpowiedzialność wobec nabywcy za używalność i dobry stan wyrobów przemysłowych, przedmiotów handlu na określony czas³. Gwarancja ubezpieczeniowa to oświadczenie woli zakładu ubezpieczeń (gwaranta), który zobowiązuje się do spełnienia określonego świadczenia pieniężnego na rzecz gwarantariusza (wierzyciela, beneficjenta gwarancji) w przypadku, gdy dłużnik (zobowiązany, nazywany też zleceniodawcą gwarancji) nie wywiąże się z przyjętego zobowiązania wobec beneficjenta gwarancji⁴. W załączniku do ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej⁵ zostały określone dwa rodzaje gwarancji – bezpośrednia i pośrednia. Gwarancja bezpośrednia to nienazwany stosunek zobowiązaniowy, zgodnie z treścią którego gwarant zobowiązuje się spełnić na własne ryzyko świadczenie pieniężne o określonej wartości na rzecz beneficjenta gwarancji, w przypadku zgłoszenia żądania zapłaty w związku z niewykonaniem zobowiązania przez zobowiązanego, za którego udzielona została gwarancja. Natomiast gwarancja pośrednia to nienazwany stosunek zobowiązaniowy, zgodnie z treścią którego gwarant zobowiązuje się spełnić na własne ryzyko świadczenie pieniężne o określonej wartości, na rzecz beneficjenta gwarancji, w przypadku zgłoszenia przez innego gwaranta (beneficjenta) żądania zapłaty, w związku ze spełnieniem przez tego gwaranta żądania zapłaty, z tytułu udzielonej gwarancji na rzecz wskazanego beneficjenta. Sposób funkcjonowania gwarancji ubezpieczeniowej przedstawia rysunek 1.

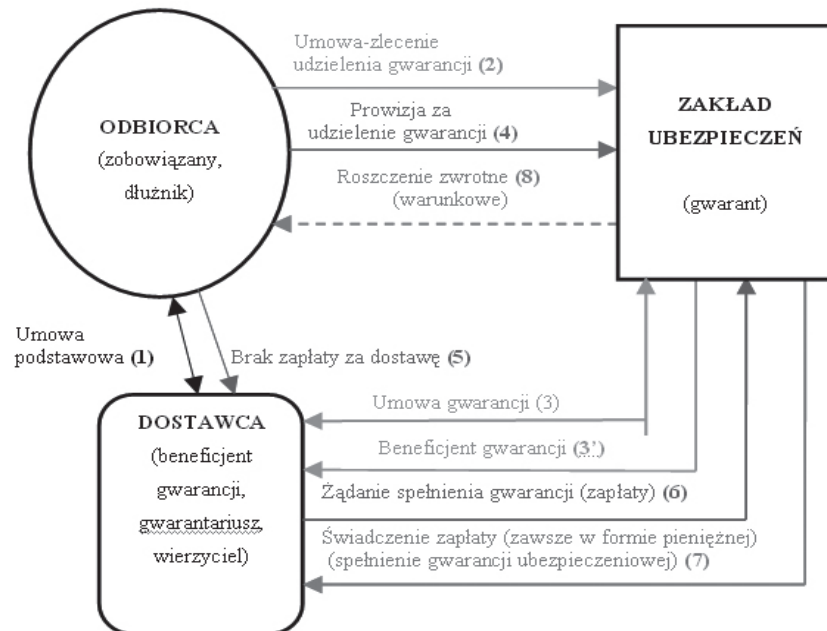
Wzrastająca rola gwarancji ubezpieczeniowych wynika przede wszystkim z możliwości wykorzystania ich jako stosunkowo łatwo i szybko dostępnego sposobu zabezpieczenia wykonania wszelkiego rodzaju zobowiązań wywołujących skutki finansowe. Jest więc instrumentem finansowym wykorzystywanym do uwiarygodnienia zobowiązań dłużnika. Celem umowy gwarancji jest stworzenie samodzielnego zobowiązania gwaranta jako dłużnika, a jej cel gospodarczy polega na zabezpieczeniu wierzytelności⁶. Pojawienie się gwarancji ubezpieczeniowej

³ Mały słownik języka polskiego (1999); *Gwarancja*. PWN Warszawa, s. 243.

⁴ Holly R. [red.] (2004); *Ubezpieczenia finansowe i gwarancje ubezpieczeniowe*. Poltext Warszawa, s. 79.

⁵ Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz.U. Nr 124, poz. 1151), Załącznik do ustawy, dział II, grupa 15 – Gwarancja ubezpieczeniowa.

⁶ Szpunar A. (1997); *Zabezpieczenie osobiste wierzytelności*. Wydawnictwo Prawnicze LEX Sopot, s. 136...

Rys. 1. Funkcjonowanie gwarancji ubezpieczeniowej

Źródło: opracowanie własne.

było związane głównie z poszukiwaniem przez przedsiębiorców zabezpieczenia się w zakładach ubezpieczeń w związku z niepewnością, jaka towarzyszy podmiotom uczestniczącym w obrocie gospodarczym. Niepewność polega między innymi na tym, że przedsiębiorca nie jest w stanie przewidzieć, w jaki sposób zachowywać się będą kontrahenci, z którymi wchodzi w relacje umowne⁷. Jeżeli dłużnik nie jest skłonny udzielić zabezpieczenia w formie pieniężnej, a wierzyciel oczekuje pewnego i płynnego zabezpieczenia, praktyka prawna i gospodarcza wprowadziła osobę trzecią zabezpieczającą interes wierzyciela, czyli poręczenie. Przez umowę poręczenia poręczyciel zobowiązuje się względem wierzyciela wykonać zobowiązanie na wypadek, gdyby dłużnik zobowiązania nie wykonał⁸. Jednak wierzyciele bardzo często oczekują pełniejszego zabezpieczenia, gdyż w umowie poręczenia, poręczyciel poręcza tylko za dług dłużnika, czyli odpowiedzialność podmiotu za-

⁷ Kukułka J., Poniewierka D. (2003); *Ubezpieczenia finansowe. Gwarancje ubezpieczeniowe. Ubezpieczenia transakcji kredytowych*. Oficyna Wydawnicza Branta Bydgoszcz – Warszawa, s. 69.

⁸ Kodeks cywilny (1964); art. 876, ust. 1.

bezpieczającego interes wierzyciela pokrywa się z odpowiedzialnością dłużnika. Wierzycielom chodzi jednak o to, aby podmiot trzeci (poręczyciel, gwarant) nie poręczał za dług dłużnika, ale zaciągnął wobec wierzyciela swoje własne zobowiązanie. Taką formą zabezpieczenia jest właśnie gwarancja, nazywana też gwarancją samoistną lub autonomiczną. Ważne jest, że gwarant (podobnie jak i poręczyciel) ponoszą odpowiedzialność całym swoim majątkiem, a więc dla wierzyciela zabezpieczenie w takiej formie ma walor dodatkowego gwaranta masy majątkowej, z którego może skorzystać w przypadku konieczności realizacji swoich roszczeń. Z punktu widzenia odpowiedzialności dłużnika, wystawienie gwarancji nic mu nie daje, gdyż nie następuje transfer tej odpowiedzialności na gwaranta. Z drugiej jednak strony należy podkreślić, że jeśli umowa gwarancji ubezpieczeniowej zostaje podpisana między wierzycielem i gwarantem, to realizuje się jedną z podstawowych cech gwarantowania – umożliwienie podmiotowi zlecającemu gwarancję udział w obrocie gospodarczym.

Reasekuracja gwarancji ubezpieczeniowych

Biorąc pod uwagę sposób rozliczeń, reasekurację dzieli się na proporcjonalną i nieproporcjonalną⁹. Przedmiotem reasekuracji proporcjonalnej jest ryzyko określone np. przez sumę ubezpieczenia, lub maksymalną możliwą stratę. W umowach nieproporcjonalnych pomiędzy strony umowy dzieli się wielkość szkody lub szkodowość (określanej jako odszkodowania i świadczenia wypłacone brutto w relacji do składki zarobionej brutto)¹⁰. Niezależnie od rodzaju umowy reasekuracyjnej, ubezpieczyciel i reasekurator starają się przestrzegać podstawowych reguł współpracy, do których zalicza się m.in. zasadę najwyższego zaufania (informacje przekazywane przez ubezpieczyciela do reasekuratora są prawdziwe), zasadę odrębności umowy reasekuracji (nie ma żadnego stosunku prawnego reasekuratora z ubezpieczającym), zasadę odpowiedzialności w przypadku zaistnienia szkody (reasekurator jest obligowany umową do spełnienia swoich zobowiązań).

Przeprowadzone badania rynku reasekuracyjnego w Polsce w latach 2004–2008 (przebadano 60 % rynku reasekuracyjnego, licząc wg zsumowanego udziału)

⁹ Kowalewski E. (2006); *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*. Oficyna Wydawnicza Branta Bydgoszcz – Toruń, s. 471..

¹⁰ Ciuman K. (2007); *Reasekuracja jako czynnik rozwoju rynku ubezpieczeniowego w Polsce*. WAE Kraków, s.15.

łu zakładów ubezpieczeń w rynku ubezpieczeń ogółem), wskazują na stosowanie przez zakłady ubezpieczeń różnych rodzajów reasekuracji w poszczególnych grupach działu drugiego ubezpieczeń. Dla grupy 15, tj. gwarancji ubezpieczeniowych, podstawowe dane charakteryzujące procesy reasekuracyjne na polskim rynku ubezpieczeniowym, zostały zawarte w tabelach 1 i 2.

Tabela 1. Składki, odszkodowania i świadczenia oraz prowizje reasekuracyjne w grupie 15 działu II ubezpieczeń (gwarancje ubezpieczeniowe) w latach 2004-2008

Wyszczególnienie	2004 (w tys. zł)	2005 (w tys. zł)	2006 (w tys. zł)	2007 (w tys. zł)	2008 (w tys. zł)
I. Składki przypisane brutto	136 116	150 248	150 245	183 184	214 973
1. Udział reasekuratorów w składce przypisanej brutto	52 937	56 462	56 562	61 281	83 220
2. <i>Udział procentowy reasekuratorów w składce przypisanej brutto</i>	<i>38,89</i>	<i>37,58</i>	<i>37,64</i>	<i>33,45</i>	<i>38,71</i>
II. Odszkodowania i świadczenia brutto	49 115	56 782	56 755	16 577	21 054
1. Odszkodowania i świadczenia wypłacone na udziale własnym	26 837	33 916	33 969	14 149	8 191
2. Udział reasekuratorów w odszkodowaniach i świadczeniach wypłaconych	22 278	22 866	22 786	2 429	12 863
3. <i>Udział procentowy reasekuratorów w odszkodowaniach i</i>	<i>45,36</i>	<i>40,27</i>	<i>40,15</i>	<i>14,65</i>	<i>61,09</i>
III. Prowizje reasekuracyjne i udziały w zyskach reasekuratorów	13 793	18 986	18 686	18 708	20 332

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.knf.gov.pl/rynek/ubezpieczen/dane o rynku, 17.10.2009. Tab. 1

Tabela 1 zawiera dane dotyczące składek, odszkodowań i świadczeń oraz prowizji reasekuracyjnych. Wskazują one, że składki przypisane brutto rosły rocznie w latach 2004–2008 w granicach 1,10–1,22%, natomiast udział reasekuratorów w składce przypisanej brutto (czyli procent od składki pozyskanej z tytułu udzie-

Rodzaje reasekuracji stosowane przez zakłady ubezpieczeń...

lonych gwarancji ubezpieczeniowych i przekazanej reasekuratorom) kształtował się na poziomie ok. 38 % (za wyjątkiem 2007 r., gdy wyniósł 33,45%), a to oznacza, że około 62% składki pozostawało w rachunku ubezpieczycieli bezpośrednich. Rosły też odszkodowania i świadczenia na udziale własnym zakładów ubezpieczeń, a procentowy udział reasekuratorów w odszkodowaniach i świadczeniach miał tendencję malejącą (za wyjątkiem roku 2008).

Tabela 2. Rodzaje reasekuracji stosowane w grupie 15 działu II ubezpieczeń oraz składki przekazane reasekuratorom

Wyszczególnienie	Grupa 15 działu II ubezpieczeń (gwarancje ubezpieczeniowe) w poszczególnych latach				
	2004	2005	2006	2007	2008
Rodzaj reasekuracji	FAKULTATYWNA PROPORCJONALNA				
Składki przekazane reasekuratorom (w mln zł)	0,07	0,03	0,03	0,70	0,90
	OBLIGATORYJNA PROPORCJONALNA KWOTOWA				
Składki przekazane reasekuratorom (w mln zł)	12,05	12,74	17,99	15,46	21,43
	OBLIGATORYJNA PROPORCJONALNA EKSCEDENTOWA				
Składki przekazane reasekuratorom (w mln zł)	19,64	21,1	15,94	20,60	27,57
Relacja procentowych wielkości składek reasekuracji fakultatywnej do obligatoryjnej (razem 100%)	0,22 ----- 99,78	0,09 ----- 99,91	0,09 ----- 99,91	1,90 ----- 98,10	1,80 ----- 98,20

Źródło: opracowanie własne na podstawie autorskiego projektu badawczego pt. „Zarządzanie reasekuracją w zakładach ubezpieczeń w warunkach transformacji społeczno-gospodarczej na przykładzie Polski w latach 2004-2008” (dane z zakładów ubezpieczeń mających razem 60 % udział w rynku ubezpieczeń działu II ogółem).

Tabela 2 przedstawia rodzaje reasekuracji stosowane w grupie 15 działu II ubezpieczeń oraz składki przekazane reasekuratorom. Z tabeli wynika, że stosowane były głównie trzy rodzaje reasekuracji, tj. reasekuracja fakultatywna pro-

porcjonalna, reasekuracja obligatoryjna proporcjonalna kwotowa i reasekuracja obligatoryjna ekscedentowa. Dominującym rodzajem reasekuracji stosowanym przez zakłady ubezpieczeń była reasekuracja obligatoryjna (stanowiła 98,10% – 99,91% całości reasekuracji licząc wg wielkości składek przekazanych reasekuratorom). W ramach reasekuracji obligatoryjnej proporcjonalnej większy zakres miała reasekuracja ekscedentowa niż kwotowa, tzn. że ryzyko było dzielone według różnych proporcji dla różnych gwarancji ubezpieczeniowych (przy zachowaniu zasady, że proporcja podziału ryzyka odnosi się też do podziału składki).

Wnioski z przeprowadzonych badań w zakresie stosowanych rodzajów reasekuracji w grupie 15 działu II ubezpieczeń w latach 2004–2008 można ująć następująco:

- 1) wyłącznie reasekuracja proporcjonalna była stosowana w tej grupie ubezpieczeń,
- 2) reasekuracja fakultatywna proporcjonalna była stosowana bardzo rzadko i stanowiła 0,09–1,80 % całości reasekuracji,
- 3) w ramach stosowanej reasekuracji obligatoryjnej proporcjonalnej dominujące znaczenie miała reasekuracja ekscedentowa, która był wyższa o 12–61% od reasekuracji kwotowej,
- 4) nie była stosowana reasekuracja nieproporcjonalna (na świecie w ubezpieczeniach finansowych ok. 70–80% stanowi reasekuracja proporcjonalna, a 20–30% reasekuracja nieproporcjonalna).

Zakończenie

Badając ofertę ubezpieczeniową zakładów ubezpieczeń działających na rynku polskim można wykazać, że ubezpieczyciele oferują w grupie 15, działu drugiego ubezpieczeń, głównie gwarancje celne, kontraktowe oraz gwarancje koncesyjne i kaucyjne. Ta grupa ubezpieczeń podlega też wtórnemu podziałowi ryzyka poprzez proces zwany reasekuracją. Z przeprowadzonych badań wynika, że reasekuratorzy preferują przejmowanie od zakładów ubezpieczeń ryzyk tych rodzajów działalności zakładów ubezpieczeń w formie umów obligatoryjnych. Taki typ umowy chroni reasekuratora przed negatywną selekcją ryzyka dokonywaną przez zakład ubezpieczeń. Reasekuracja fakultatywna stosowana jest bowiem zwykle jako uzupełnienie umowy obligatoryjnej, gdy ryzyka przyjmowane przez bezpośredniego ubezpieczyciela przewyższają limity ustanowione w umowie obligatoryjnej. Jako samodzielny sposób reasekuracji, fakultatywne umowy stosuje się do pojedynczych umów ubezpieczenia, które obejmują specyficzne ryzyka, np. gwarancję sprzeniewierzenia, lub gwarancja nietypowego dużego kontraktu handlowego.